

su zamjenika poslovođe Š. J. u *samoposluživanju* 'Zvijezda' u Savskoj. 'Naša *prodavaonica* nalazi se na velikom udaru.'« Kako se vidi, pisac članka upotrebljava za *prodavaonicu* na osnovi *samoposluživanja* imenicu *samoposluživanje*, a poslovođin zamjenik umjesto te imenice – koja mu se, možda, čini neprikladnom – upotrebljava imenicu širega značenja: *prodavaonica*.

U Vjesniku od 20. ožujka 1971. donesena je i ova vijest: »Za okladu od 5 funti, koje je trebao dobiti od tamošnjeg *samoposluživanja*, hrabri Perry stavio je na ramena papirnata krila, a oko pasa gumeni pojas, za svaki slučaj. Tako opremljen bacio se put blatne rijeke prema *zgradi samoposluživanja*, ali je – naravno – bučnuo u vodu.« Kako se vidi, prevodilac je za isti pojam drugi put upotrijebio izričaj *zgrada samoposluživanja*, i to vjerojatno zbog toga što je podsvjesno osjetio da riječ *samoposluživanje* sama za se ipak ima drugo značenje.

Iz Vjesnika od 30. listopada 1971. saznajemo da u Sigetu jedno poduzeće »otvara prvu *samoposlugu*«, ali pisac članka ne kaže da će se u toj »samoposluzi« građani moći opskrbljivati živim namirnicama, nego kaže: »U novootvorenoj *prodavaonici*...« Možda se, dakle, ni samom piscu riječ *samoposluga* u novom kontekstu nije činila baš osobito prikladnom pa ju je zamijenio riječju širega značenja: *prodavaonica*.

Osim riječi *samoposluživanje* i *samoposluga*, ponegdje se za *prodavaonicu* na osnovi *samoposluživanja* upotrebljava i riječ *samoposluga*.

Da su prve *prodavaonice* novoga tipa otvorene u krajevima »gdje naš jezik slavno caruje« (Nazor), sigurno nitko ne bi ni pomislio da izričaj *prodavaonica na osnovi samoposluživanja* sažme u riječ *samoposluživanje*, *samoposluga* ili *samousluga*. Reći da treba otići u *samoposluživanje*, u *samoposlugu* ili u *samouslugu* djelovalo bi jednako neprilično kao kad bi se reklo da treba otići u *pranje* umjesto u *praonicu* ili u *zalaganje* umjesto u *zalagaonicu*. Naime, duh hrvatskoga književnoga jezika traži da se izričaj *prodavaonica*

na osnovi samoposluživanja zamijeni riječju *samoposluživaonica*.

Riječ *samoposluživaonica* izvedena je s pomoću nastavka *-onica* od infinitivne osnove glagola *samoposluživati se*, na isti način na koji je riječ *kupaonica* izvedena od infinitivne osnove glagola *kupati (se)*. Tako je izvedeno i mnoštvo drugih riječi: *kladionica* : *kladiti se*, *umivaonica* : *umivati (se)*, *praonica* : *prati (se)*, *češljaonica* : *češljati (se)*, *krstionica* : *krstiti (se)*, *ispovjedaonica* : *ispovijedati (se)*, *radionica* : *raditi*, *prodavaonica* : *prodavati*, *zalagaonica* : *zalagati*, *blagovaonica* : *blagovati*, *doručkovaonica* : *doručkovati*...

Dakle, treba upamtiti: *samoposluživaonica!* Pri tom se – ako iz konteksta nije jasno – može razlikovati *trgovačka samoposluživaonica*, *ugostiteljska samoposluživaonica*, *knjižarska samoposluživaonica*...

Naravno, ako se kome riječ *samoposluživaonica* (trgovačka, ugostiteljska, knjižarska...) zbog nečega ne bi sviđala, neće pogriješiti ako umjesto nje bude upotrebljavao izričaj *prodavaonica (gostionica, knjižara...)* na osnovi *samoposluživanja*.

Danijel Alerić

IZBOR U RAZNOLIKOSTI ZAMJENA ZA ŠTAUBZAUGER

Zbog osnovnog odnosa hrvatskoga književnog jezika prema stranim riječima svi ćemo se složiti da u stilski neutralnoj upotrebi ne možemo upotrebljavati riječ *štaubzauger*. Ali kad treba preporučiti što da upotrijebimo mjesto nje, sloge već nestaje. Pokazuju to i rječnici i praksa i savjetnici.

Klaić u Velikom rječniku stranih riječi s. v. *štaubzauger* ima »usisivač prašine (sprava za uklanjanje prašine mehaničkim putem); usisivač«.

Deanović-Jernež u 1. izdanju Hrvatsko-srpsko-talijanskoga rječnika imaju samo *usisivač*, u drugo su unijeli i *usisavač* pa iako ga nisu preveli potpuno jednako, vjerojatno razlike u značenju nema.

V. Dabac u Tehničkom rječniku, 1. dio: Njemačko-hrvatskosrpski, Staubsauger prevodi sa *usisavač prašine*, *usisavalo prašine*, *čistilo prašine*; Staubsauger, elektrischer sa *električni usisavač prašine*, *električno sisalo prašine*.

Ako odbacimo terminološka preciziranja, za opću upotrebu imamo četiri mogućnosti: *usisivač*, *usisavač*, *usisač*, *usisavalo*. Upotreba svih četiriju riječi u istom značenju za književni jezik nije nikakav dobitak, a poslovnom jeziku kao njegovoj podvrsti može izazvati i velike teškoće. Prepustiti problem praksi da ga riješi upotrebom nije svrhovito jer rješenje može biti sporo, a teško da će praksa naći najbolje rješenje kad ga ne nalazimo ni u priručnicima. Usputno sakupljanje potvrda pokazuje da se praksa koleba između triju mogućnosti:

usisavač – 20 potvrda

usisač – 9 potvrda

usisivač – 5 potvrda

usisavalo bez potvrde.

Usisavalo je tvorbeno dobra riječ, ali je na poprište kasno stigla jer su ostale tri već toliko proširene da se slobodno može reći kako je u normalnom natjecanju *usisavalo* pobjeda već izmakla, to više što je značenje 'oruđe' semantičko polje i sufiksa *-ač*. I njime se vrlo često tvore imenice koje znače oruđe (nomina instrumenti): *ogrtlač*, *opasač*, *prekidač*, *utikač*... *Usisavalo* se može iskoristiti kao naziv za koji drugi stroj ili njegov dio.

Broj potvrda za ostale tri mogućnosti nešto kazuje, ali bitno je ipak kolebanje između triju mogućnosti. To znači da je potreban stručni izbor. Učinio je to već dr. Ivan Popović, ali je dao prilično neodređen odgovor: »Prema tome bilo bi preporučljivije *usisivač* (*usisavač*), iako se ne bi moglo reći da je *usisač* pogrešno« (Borba, 21. 9. 1960.). Uz taj neodređen odgovor I. Popović je jednim dijelom i pogriješio jer nije imao pregled nad svima pojedinostima koje su za najbolji izbor potrebne.

To isto vrijedi i za Jezični savjetnik s gramatikom, MH, Zagreb, 1971., jer u njemu čitamo:

»*usisač* (za prašinu) bolje je: *usisavač* (ili *usisivač*), jer je običnije da se imenica tvori od nesvršenog nego od svršenog glagola.«

Usisivač nije najbolji lik ne toliko zbog toga što se ponavlja *-sisi-*, koliko zbog toga što njegova osnova nije po sustavu. B. Finka u članku O tvorbi nesvršenih glagola s umecima *-áva-* i *iva-*, Jezik, XIV, str. 141.–144., iznio je pravilo koje nas za jedan dio glagola s *-ava-/-iva-* rješava sumnje o prednosti. Po pravilu da *-avati* dolazi ako osnovni glagol ima kratak naglasak (*odobriti-odobravati*), a *-ivati* ako ima dug (*odlučiti-odlučivati*) normalno je *usisávati*, a nije *usisívati*, jer je osnovni glagol *úsisati*. To potvrđuju i rječnici. Oni koji imaju zabilježen nesvršeni glagol imaju samo *usisávati* (B, DDM, DJ, RK, T, P, Jurančić). Prema tome u hrvatskom književnom jeziku *usisivač* ne može dobiti preporuku za normalnu upotrebu.

Ostaje da razmotrimo izbor između *usisač* i *usisavač*. Podaci o tvorbi prema svršenosti i nesvršenosti osnovnih glagola pokazuju da se izvedenice sa sufiksom *-ač* normalno tvore od nesvršenih glagola i da bi prema tome prednost trebao imati *usisavač*. (Na tome i Popović temelji svoju odluku o prednosti.) I zaista, izvedenice od nesvršenih glagola imaju prednost kao što pokazuju naši rječnici: *isprašač*, v. *isprašivač* (RMH), *izvikač*, v. *izvikivač* (RMH), *rasprskač*, v. *rasprski-vač* (DJ), *ugnjetač*, v. *ugnjetačač* (DJ), *uzajmač*, v. *uzajmljivač* (T). To isto govore i podaci o parovima *istovarač-istovarivač*, *obilježač-obilježavač*, *prebacač-prebacivač* i zato nije potrebno navoditi i one primjere gdje nema dubletnih likova.

Međutim podaci pokazuju da glagoli na *-ivati* i *-avati* katkada odbacuju i te završetke, i da su upravo neke imenice koje označuju stvari sasvim obične bez *-iv-*, *-av-*, npr. *opasač*, *osigurač*, *rasplinjač*, *upaljač* (i DJ *upaljivač* upućuje na *upaljač*). A to pokazuje da ni za imenicu *usisač* nema nikakve tvorbene zapreke, a kako nema ni semantičke ni upotrebnosti i kako kraća riječ ima neku prednost pred dužom, to se sa sigurnošću za kućni stroj može preporučiti naziv *usisač*. Nije to dakle narušavanje sustavne tvorbe niti će biti smet-

nja novim sustavnim tvorbama, kao što pokazuje izvedenica *potpaljivač* kojoj nije smetala ni srodna ni proširena riječ *upaljač*. Tako i *usisavač* može ostati kao mogući naziv za kakav drugi stroj koji što usisava. A da takvih potreba ima ili da će ih biti, ne treba sumnjati.

Stjepan Babić

NEPRILIKE U SKLANJANJU ENGLSKIH VLASTITIH IMENA U HRVATSKOM JEZIKU

U novinama, na radiju i televiziji često se susrećemo s engleskim vlastitim imenima, bilo da je riječ o političarima, športašima, umjetnicima ili pjevačima i glumcima. Budući da se o njima često govori i piše, često se i griješi u pisanju njihovih imena, i to osobito u kosim padežima (pogreške u nominativu mogu se označiti kao lapsus calami). No da pisanje genitiva tih imena nije lapsus calami, nego posljedica nesnalazjenja, jasno će pokazati slijedeći primjeri. Na Zagrebačkoj televiziji prikazuje se (uz manje prijekide) serija filmova o gradiću Peytonu. Jedan lik zove se Rodney. Postavilo se pitanje hoće li se genitiv pisati Rodneya ili Rodneyja (kako se, uostalom, može naći i u nekim Vjesnikovim listovima). Rodney se izgovara Rodni, pa su čak i neki lektori tvrdili da se genitiv treba pisati Rodneyja. No to je pogrešno, a evo zašto.

U Pravopisu hrvatskosrpskoga književnog jezika, MH i MS, 1960., paragraf 167 f) kaže: »U imena koja se svršavaju na -i, -y ili (u engleskom) na -ee umeće se između osnove i nastavka -j-: (slijede primjeri), ali ako y služi samo za umekšavanje prethodnog suglasnika ili ako i, y zamjenjuju j, ne umeće se novo j« (slijede primjeri, ali bez engleskih) (str. 151.). Mora se reći da je svakako trebalo navesti bar koji primjer i iz engleskog jezika, pa vjerojatno ne bi dolazilo do zbrke. Jedini primjer (i to pod točkom 167 j) navedenog Pravopisa, koja govori o determinativnim dijelovima uz tuđa imena i o oznakama uz osobna imena) jest »sa Mount Mac Kinleya«. No ipak se zbog toga ne smije pri-govarati Pravopisu, jer je on dužan navoditi

pravila, ali ne i obrazlagati ih. Obrazloženje zašto je pravilno pisati Rodneya, a ne Rodneyja nalazi se u spomenutom članu 167 f), samo što ga novinari, a kadšto i lektori, zaboravljaju (»... ili ako i, y zamjenjuju j, ne umeće se novo j«). A to je upravo ovdje slučaj. Rastavimo ime Rodney na slogove: Rod-ney, ali genitiv je Rod-ne-ya (sa-bor, sa-bo-ra). Vidimo da je u genitivu y došlo na početak novoga sloga i da je poprimalo ulogu jote. Dakle, novo j nije potrebno. Ujedno se vidi da problema neće biti ako se ime Rodney piše fonetski, Rodni. Tada je j potrebno, jer bi u protivnom došlo do zijeva (hijata) – dakle, Rodnija.

Engleska imena koja završavaju na -y manje izazivaju nedoumicu, iako se ne može reći da je nema. Jer nije nemoguće naći u novinama i ovakve primjere: Gregory, Gregory-ja ili Gregory-a. A pravilno je Gregoryja. Ovdje y ima u nominativu i u kosim padežima funkciju i, pa iza njega obavezno dolazi j. Crtica između osnove i padežnog nastavka nije potrebna.

Razmotrimo još neke slučajeve kada je pisanje kosih padeža engleskih vlastitih imena sporno. Uzmimo vrlo često englesko muško ime Charlie (Čarli). Genitiv će glasiti Charlieja (Char-lie, Char-lie-ja). Isto će se dogoditi i s vlastitim imenima na -ea, -ee. Svojedobno se dosta pisalo o engleskom nogometnom klubu »Chelsea« (Čelsi). Genitiv će se možda nekima činiti pomalo neobičnim, no on sasvim pravilno glasi »Chelseaja« (Chelsea, Chelsea-ja). Završno -ee također zahtijeva jotu između osnove i padežnog nastavka. Tako će onda biti Attlee (Etli), Attleeja.

U ovom članku bilo je riječi o kosim padežima engleskih vlastitih imena u hrvatskom jeziku koja svršavaju na -ey, -y, -ie, -ea i -ee. Obrazložila sam zašto se i kada umeće -j- između osnove i padežnog nastavka. Da bi izloženo bilo što zornije, sažet ću sve obrađene slučajeve u jednu rečenicu. Dakle: zamolit ću gospodina *Stanleya* (*Stenli*) iz *Swanseaja* (*Svonzi*) da za moje prijatelje *Leeja* (*Li*) i *Anthonyja* (*Entoni*) kupi kartu za koncert *Dizyja Gillespieja* (*Dizi Gilespi*).

Nives Opačić